

Úrskurðir óbyggðanefndar í þjóðlendumálum á Austfjörðum og staða þjóðlendumála

Óbyggðanefnd kvað 5. nóvember 2024 upp úrskurði í þjóðlendumálum á Austfjörðum, á svonefndu svæði 11 við málsmeðferð nefndarinnar.

Um er að ræða síðustu úrskurði nefndarinnar sem varða meginland Íslands og umfjöllun nefndarinnar um mörk þjóðlendna og eignarlanda á meginlandinu er því lokið. Nánari upplýsingar um stöðu þjóðlendumála eru aftar.

Kröfur fjármála- og efnahagsráðherra, f.h. ríkisins, um þjóðlendar á Austfjörðum tóku alls til 25 skilgreindra svæða og fjallað var um þær í fjórum málum, nr. 1–4/2022. Við meðferð málsins féll íslenska ríkið frá kröfum til tveggja svæða svo að eftir stóðu 23 kröfusvæði ríkisins. Á móti bárust upphaflega 32 kröfulýsingar landeigenda, sumar vegna fleiri en einnar jarðar eða svæðis, en eftir fyrrgreindar breytingar á kröfugerð ríkisins voru samtals 25 kröfulýsingar gagnaðila ríkisins til úrlausnar. Niðurstaða óbyggðanefndar var að tvö þeirra svæða sem íslenska ríkið gerði kröfu til væru þjóðlendar og hluti af einu til viðbótar en öðrum kröfum ríkisins var hafnað. Þau svæði sem eru þjóðlendar samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eru:

- Suðurhluti Eyvindarárdals, ásamt Skagafelli, Tungudal og Svínadal
- Búðartungur inn af Geitdal
- Hluti Hofsjökuls ofan Hofsdals í Álftafirði

Niðurstöður nefndarinnar í einstökum málum eru sem hér segir:

Mál nr. 1/2022, Útmanasveit, Borgarfjörður, Víkur og Loðmundarfjörður

- Hafnað er kröfum íslenska ríkisins um að á svæðinu séu þjóðlendar.

Mál nr. 2/2022, Landsvæði milli Norðfjarðar og Skriðdals

- Suðurhluti Eyvindarárdals, ásamt Skagafelli, Tungudal og Svínadal er þjóðlenda.
- Að öðru leyti er kröfum ríkisins um þjóðlendar á svæðinu hafnað.

Mál nr. 3/2022, Gilsárdalsafrétt, sunnanverður Skriðdalshreppur og Breiðdalur

- Búðartungur inn af Geitdal eru þjóðlenda.
- Að öðru leyti er kröfum ríkisins um þjóðlendar á svæðinu hafnað.

Mál nr. 4/2022, Landsvæði inn af Hamarsfirði og Álftafirði

- Hluti Hofsjökuls ofan Hofsdals í Álftafirði er þjóðlenda.
- Að öðru leyti er kröfum ríkisins um þjóðlendar á svæðinu hafnað.

Úrskurðina í heild ásamt kortum er að finna á vefsíðu nefndarinnar, undir Úrskurðir og dómar.

Úrskurðir í málum á grundvelli 1. másl. 7. mgr. 10. gr. Þjóðlendulaga

Jafnframt er vakin athygli á því að 17. október 2024 kvað óbyggðanefnd upp úrskurði í Þjóðlendumálum á grundvelli 1. másl. 7. mgr. 10. gr. Þjóðlendulaga. Ákvæðið heimilar óbyggðanefnd að „taka til meðferðar svæði sem áður hafa sætt meðferð hennar ef hún hefur í úrskurði gert athugasemd við kröfugerð ráðherra“ og markmiðið þess var að unnt yrði að ná þeim tilgangi Þjóðlendulaga að greiða úr óvissu um eignarrétt á landi.

Kröfur fjármála- og efnahagsráðherra, f.h. ríkisins, um Þjóðlendum í málunum tóku alls til 14 skilgreindra svæða og fjallað var um þær í fimm málum, nr. 1–5/2023. Um er að ræða svæði sem höfðu ekki áður verið undirorpin Þjóðlendumkröfu en voru aðliggjandi Þjóðlendum í sveitarfélögunum Fljótsdalshreppi, Langanesbyggð, Eyjafjarðarsveit, Hörgársveit, Skagafirði, Skagabyggð, Húnabyggð, Borgarbyggð og Árneshreppi. Á móti bárust 30 kröfulýsingar landeigenda og hagsmunaaðila. Niðurstaða óbyggðanefndar var að sex þeirra svæða sem íslenska ríkið gerði kröfu til væru Þjóðlendum en öðrum kröfum ríkisins var hafnað. Þau svæði sem eru Þjóðlendum samkvæmt úrskurðum óbyggðanefndar í málum nr. 1–5/2023 eru:

- Nyrsti hluti Grímólfsártungu í Langanesbyggð
- Nyrstu hlutar Vaskárdals og Almennings í Hörgársveit
- Landsvæði við norðurmörk Hraunanna í Skagafirði
- Landsvæði við norðurmörk Eyvindarstaðaheiðar í Húnabyggð
- Hluti Kornsártungna í Húnabyggð
- Landsvæði við norðurmörk Auðkúluheiðar í Húnabyggð

Úrskurðina í heild ásamt kortum er að finna á [vefsíðu nefndarinnar](#), undir *Úrskurðir og dómar*.

Málskot til dómstóla

Sá málsaðili sem ekki vill una úrskurði óbyggðanefndar skal höfða einkamál innan sex mánaða frá útgáfudegi þess Lögbirtingablaðs sem útdráttur úr úrskurði er birtur í, sbr. 1. mgr. 19. gr. Þjóðlendumála, nr. 58/1998. Er þá unnt að leggja til úrlausnar dómstóla hverja þá kröfu sem gerð hefur verið fyrir nefndinni.

Hlutverk óbyggðanefndar og málsmeðferð

Óbyggðanefnd var komið á fót árið 1998 í þeim tilgangi að rannsakað yrði hvaða svæði á landinu væru utan eignarlanda og þau yrðu úrskurðuð Þjóðlendum, sbr. Þjóðlendulög, nr. 58/1998.

Óbyggðanefnd hefur skipt landinu í sautján svæði og tekið eitt til meðferðar hverju sinni. Málsmeðferð á hverju svæði hefst á því að óbyggðanefnd tilkynnir fjármála- og efnahagsráðherra að nefndin hafi ákveðið að taka svæðið til meðferðar og veitir honum frest til að lýsa fyrir hönd íslenska ríkisins kröfum um Þjóðlendum þar. Þegar kröfur ríkisins liggja fyrir kynnir óbyggðanefnd þær og skorar á þá sem telja til eignarréttinda eða annarra réttinda á svæði sem ríkið gerir kröfu til að lýsa kröfum sínum innan tiltekins frests.

Óbyggðanefnd rannsakar síðan málin, sem felur m.a. í sér umfangsmikla og kerfisbundna gagnaöflun í samvinnu við sérfræðinga á Þjóðskjalasafni Íslands. Eftir að gagnaöflun lýkur og framkomin gögn hafa verið rannsökuð til hlítar úrskurðar óbyggðanefnd um kröfur málsaðila. Ef svæði sem ríkið hefur gert þjóðlendukröfur til reynast samkvæmt rannsókn óbyggðanefndar vera eignarlönd er kröfum ríkisins þar hafnað. Svæði sem reynast utan eignarlanda eru hins vegar úrskurðuð þjóðlendur. Ef óbein eignarréttindi reynast til staðar innan þjóðlendna er jafnframt úrskurðað um þau.

Staða þjóðlendumála

Óbyggðanefnd skipti landinu upphaflega í 11 svæði en síðar var nokkrum þeirra skipt í smærri einingar þannig að svæðin urðu 16. Auk þess eru eyjar og sker umhverfis landið til umfjöllunar sem sautjanda málsmeðferðarsvæðið. Á vefsíðu óbyggðanefndar má sjá [yfirlitskort um afmörkun svæðanna og stöðu málsmeðferðar](#).

Svæði 11 er sextánda svæðið af sautján sem óbyggðanefnd úrskurðar um og nefndin hefur nú lokið málsmeðferð á öllu meginlandi Íslands. 36,6% lands sem nefndin hefur lokið meðferð á teljast til þjóðlendna en 63,4% eru eignarlönd, að teknu tilliti til endanlegra niðurstaðna dómstóla. Heildarfjöldi skjala sem lögð hafa verið fram og rannsökuð við meðferð óbyggðanefndar á svæðum 1–11 er 36.607, að meðtöldum framlögðum hliðsjónargögnum.

Framhald þjóðlendumála

Málsmeðferð stendur nú yfir á svæði 12 sem tekur til eyja og skerja umhverfis landið. Um er að ræða síðasta svæðið sem óbyggðanefnd fjallar um og að lokinni málsmeðferð þar hefur nefndin lokið hlutverki sínu og verður lögð niður, sbr. lög nr. 87/2024. Upplýsingar um mál sem eru til meðferðar má finna á vefsíðu nefndarinnar, á [undirsíðunni Til meðferðar](#).

Kröfur íslenska ríkisins um þjóðlendur á svæði 12 bárust óbyggðanefnd upphaflega 2. febrúar 2024 og endurskoðaðar kröfur ríkisins bárust nefndinni 9. október 2024. Frestur annarra til að lýsa gagnkröfum um eignarréttindi er til 13. janúar 2025.

Rannsókn óbyggðanefndar stendur yfir en hún felur m.a. í sér ítarlega kerfisbundna gagnaöflun í samvinnu við sérfræðinga á Þjóðskjalasafni Íslands. Einnig kann að vera farið í vettvangsferðir um ágreiningssvæðin ef þörf þykir auk þess sem haldnar verða aðalmeðferðir þar sem aðilar og vitni gefa skýrslur og málin eru flutt munnlega. Leiði rannsókn óbyggðanefndar í ljós að einhver kunnir að telja til eignarréttinda án þess að hafa lýst kröfu innan framangreindra kröfulýsingarfresta verður viðkomandi gefinn kostur á að gerast aðili máls, sbr. 3. mgr. 13. gr. laganna.

Frekari upplýsingar

Frekari upplýsingar eru veittar á skrifstofu óbyggðanefndar:

- postur@obyggdanefnd.is
- sími: 563 7000